

FRANC ROZMAN

SPOMENICA DR. HENRIKA TUME ZA STOCKHOLMSKO KONFERENCO LETA 1917

Mednarodna konferenca socialistov, ki je bila nameravana leta 1917 v Stockholmu, naj bi obnovila delovanje socialističnih strank v Evropi, ki je bilo zaradi vojne in stališča strank druge internacionale ob izbruhu prve svetovne vojne v hudi krizi. Po februarški revoluciji v Rusiji se je položaj v Evropi močni spremenil in že aprila 1917 je prišlo do prve pobude danskih in nizozemskih socialistov za sklic mednarodne socialistične konference. Nizozemski delegati so vsem nacionalnim sekcijam druge internacionale poslali poslanico za sklic konference v nevtralnem Stockholmu, ki naj bi se začela 15. maja, do česar pa zaradi stališč večinskih socialistov v Franciji in Veliki Britaniji ni prišlo. Po tem propadu je bil 3. maja ustanovljen nizozemsko-skandinavski komite kot organizacijski biro za pripravo zaenkrat odpadle konference. Razpoloženje do konference je bilo med socialisti različnih smeri različno in o tem na tem mestu ni mogoče podrobneje govoriti. Vlade ZDA, Francije in Velike Britanije delegatom njihovih dežel tudi niso hotele izdati vizumov, Avstro-Ogrska pa je v izdajo vizumov takoj privolila.

Navsezadnje je nizozemsko-skandinavski biro 12. julija objavil vabilo na konferenco, ki naj bi se začela 15. avgusta. V predlogu namena konference je bilo zapisano, da je potrebno, da mednarodni proletariat združi vse sile za doseg miru brez aneksij in kontribucij ter na osnovi samoodločbe narodov. Zaradi sporov v mednarodnem delavskem gibanju, oz. zaradi različnih stališč do vprašanja udeležiti se konference ali ne, kakšna naj bo skupna osnova delovanja, koga na konferenco povabiti in koga ne, je nazadnje prišlo do tega, da se ni nikoli sestala in je bil 10. oktobra 1917 objavljen le memorandum o miru, skupaj s poročili socialističnih strank ter formuliran minimalni program, ki naj bi bil osnova za razpravo na bodoči konferenci, ki pa je tudi nikoli ni bilo.¹

Za stockholmsko konferenco socialdemokratskih strank je bil s strani JSDS za delegata najprej predviden dr. Henrik Tuma za njim pa po manjšem rovarjenju še Anton Kristan in Josip Kopač.² Med slovenskimi socialdemokrati je bil Tuma tedaj nedvomno med najbolj izobraženimi, če ni bil prav on najbolj načitan in široko izobražen. To velja še posebej za njegovo poznavanje nacionalne problematike, spremljanja teorije socializma, da ne omenjam njegovega znanja številnih jezikov in tudi široke razgledanosti na

¹ O stockholmski konferenci obstaja zelo obširna literatura in naj tu opozorim le na nekaj del, predvsem na delo Marijana Britovška: *Revolucionarni idejni preobrat med prvo svetovno vojno*, Ljubljana 1969, zlasti str. 255–270, ki na podlagi virov in dotedanje literature natančno rekonstruira in analizira socialistično dogajanje v tem času, sicer z izrazito levo simpatijo; primerjati je tudi Julius Braunthal: *Geschichte der Internationale*, Bd. 2, Berlin-Bern 1978, zlasti str. 78–111 in Jacques Droz: *Geschichte des Sozialismus*, Bd. 9, Frankfurt/M-Berlin 1976 in tam članek Madeleine Rebérioux: *Der Sozialismus und der Erste Weltkrieg*, str. 45–121 in še posebej str. 99–121; Johanna M. Welcker: *Zwischen Wirklichkeit und Traum. Die Stockholmer Friedenskonferenz 1917*, v *ITH-Tagungsberichte*, Bd. 20, Wien 1985, str. 33–68; Berthold Unfried: "Ein österreichisches Zimmerwals", *Archiv : Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Arbeiterbewegung*, Wien 1987, str. 194–226.

² Henrik Tuma: *Iz mojega življenja*, Ljubljana 1937, str. 358.

številnih področjih od prava, politike, literature, etnografije do jezikoslovja in planinstva. V stranki je tudi zato užival velik ugled in po odhodu Etbina Kristana v ZDA je prevzel vodilno vlogo v stranki. Zaradi svojega kompliciranega značaja je imel dosti nasprotnikov. Ko je Antona Breclja, enega vodilnih mož SLS na Goriškem prizadelo mesto v Tumovih spominih "Iz mojega življenja", kjer Tuma omenja, da naj bi imel Simon Gregorčič umsko zaostalega nezakonskega otroka, je ob tem napisal članek, ki je sicer izšel že po Tumovi smrti in v njem jen zapisal, da je bil Tuma "... vsekakor nenavaden, prav svojevrsten človek v našem javnem življenju" in "... da je bil izrazit posebnost, njegov značaj se ne da očrtati na kratko. Po navadi je bil egocentričen človek, ki motri in vrednoti ljudi in svet okoli sebe prav po svoje, ko čuti do drugih prav po svoje, v tem čustvovanju prevladuje seveda sebičnost, ki ravna nasproti drugim prav po svoje, in to ravnanje je navadno vse prej kot obzirno in prizaneljivo ... O njem kot javnem delavcu so se njegovi ožji somišljeniki pritoževali, da jim postavlja na glavo stvari in načrte, ki jih je zasnoval sam."³

Za konferenco v Stockholmu se je Tuma pripravljaval vestno in zavzeto, kot je bilo zanj značilno. Kot piše v spominih je odšel tudi na Dunaj, kjer mu je z literaturo pomagal tudi dr. Ivan Prijatelj, tedaj zaposlen v Kriegsarchivu.⁴ Rezultat tega študija je bila 75 strani dolga tipkopišna razprava, ki jo je končal 1. julija 1917 v Trstu.⁵ O stališčih v njej je razpravljaval na sestanku predstavnikov posameznih nacionalnih strank v sklopu avstrijske socialdemokratske stranke, ki je bil na Dunaju 29. in 30. avgusta 1917 in ki naj bi izoblikoval skupno osnovo avstrijske delegacije za nastop v Stockholmu. Do tega skupnega stališča pa ni prišlo. Kot je na X. zboru JSDS 25. in 26. decembra 1917 v Ljubljani poročal tajnik izvrševalnega odbora stranke Josip Petejan spomenica ni bila predložena stockholmskemu pripravljalnemu odboru in je v tamkajšnjem arhivu švedske socialdemokratske stranke nimajo, kot mi je sporočil dr. Martin Grass iz Uppsale, ki pripravlja izdajo protokolov nameravane konference. Vprašanje je, če jo je Tuma oz. stranka predložila avgustovskemu sestanku na Dunaju. Vsekakor pa je v avstrijski historiografiji o teh vprašanih neznana, utegnila bi pa biti v arhivu stranke ali v osebni zapuščini Viktorja Adlerja ali Karla Rennerja, morda še koga drugega tedanjih vodilnih socialdemokratov. Pri nas se nahaja v zapuščini dr. Henrika Tume in to v nemški in slovenski verziji. Za potrebe svoje spremne študije, ki je izšla skupaj s Tumovimi spomini, jo je prvi analiziral pisec spremne besede dr. Dušan Kermavner,⁶ sam Tuma pa jo je nameraval v celoti objaviti v glasilu socialistične stranke "Socialistu", kjer je v nadaljevanjih izhajala vse do prenehanja lista 31. 12. 1925. Tako je ostala neobjavljena približno tretjina spomenice. O usodi spomenice Tuma sam ne v spominih, ne kje drugje ne govori kaj dosti in tako ne vemo, če so jo poznali tedanji voditelji avstrijske socialdemokratske skupne stranke, kdo jo je imel v branju, če sploh kdo. Zelo verjetno sta jo prebrala vsaj Kopač in Kristan, ki naj bi s Tumo odšla v Stockholm. Nekatere pasuse je Tuma vpletel v svoj referat o političnem položaju, ki ga je imel na že omenjenem decembrskem kongresu JSDS 1917, pa tudi članki v osrednji reviji avstrijske socialdemokracije "Der Kampf" kažejo, da temeljijo na tej spomenici. Sestanek zastopnikov nacionalnih strank v avstrijski socialdemokratski skupni stranki konec avgusta 1917 se je, kot že omenjeno, končal neuspešno. Nasprotja med posameznimi nacionalnimi strankami so bila premočna, Čehi in Poljaki so že zahtevali povsem drugačno

3 Anton Breclj: Pesnik Simon Gregorčič v dr. Tumovi luči, Dejanje 1939, št. 6, str. 242, 246–247.

4 Henrik Tuma: Iz mojega življenja, str. 360.

5 Zapuščina dr. Henrika Tume v novogoriški raziskovalni enoti ZRC SAZU. **Dr. Branku Marušiču se iskreno zahvaljujem za dovoljenje za vpogled v gradivo.**

6 Glej urednikove opombe k Tumovim spominom Iz mojega življenja, str. 445–466.

preureditev monarhije kot pa je bilo mnenje v dunajski centrali, kjer pa je bila sicer bolj desna stran močnejša, vendar je bila opazna tudi smer, ki se je potem udeležila tretje zimmerwaldske konference. Tuma je bil že tedaj bližje levemu krilu, tudi javno je že nastopal proti Karlu Rennerju kot vodji desne opcije in enemu vodilnih poznavalcev nacionalnega vprašanja. Formulacije v Tumovi spomenici so bile za to skupino gotovo nespremenljive, posamezni deli pa gotovo tudi za predstavnike drugih narodov in kaj bi šele bilo v Stockholmu, če bi do konference prišlo. Te konference naj bi se udeležilo 55 predstavnikov iz antantnih držav, držav centralnih sil, nevtralnih držav in tudi zastopniki narodov, pri katerih je bila nacionalna zavest še na nizki stopnji in so šele začeli formulirati svojo predstavo in zahteve. Takšni so bili Armenci, Kurdi, Arabci. Predstavniki teh nacionalnosti, ki so bile vse večinoma v sklopu osmanskega cesarstva je bilo predvidenih presenetljivo veliko. Običajno se govori, da do stockholmske konference ni prišlo, ker predstavnikom antantnih držav njihove države niso hotele dati potnih listov, kar pa je bil le eden od vzrokov. Bilo pa jih je še več: poleg neenotnosti med avstrijskimi delegati so bila pomembna še nasprotovanja med Poljaki, razdeljenimi med tri države, pa med Italijani, komplicirale so se vedno bolj razmere v Rusiji, kjer je bilo zlasti važno vprašanje ali bo vojna požrla revolucijo ali pa bo revolucija požrla vojno, proti Stockholmu je bila tudi zimmerwaldska levica z Leninom na čelu. Seveda to precej komplicirano situacijo lahko le omenimo. Nedvomno je bil Tuma edini slovenski politik, ki je v svoji spomenici pokazal kako si predstavlja povojno ureditev ne samo ožje države, v kateri je deloval, torej Avstro-Ogrsko, pač pa globalno vse Evrope in deloma celo Azije ter Afrike. Z današnjega zornega kota so Tumove zamisli še bolj zanimive, saj so danes realnost države, za katere je bil Tuma prepričan, da nimajo možnosti samostojnega razvoja, kot n.pr. Slovenija ali baltske države. Sredi leta 1917 bi komaj našli realnega politika, ki bi predvideval razpad ruskega, osmanskega imperija, razdrobitev habsburške monarhije in konec Hohenzollernov. Gotovo je za slovenski miselni svet vsaj zelo zanimivo, če že ne nenavadno, da se je nek slovenski razumnik in politik lotil tako globalnega razmišljanja in ga je bil pripravljen zagovarjati in utemeljevati tudi na evropski ravni, kar bi stockholmska konferenca bila. Spomenica bi zaslužila objavo v celoti, saj je gotovo unikatno prispevek slovenski politični misli. Tuma je v svojih razmišljanjih izhajal iz temeljitega študija političnih, etnografskih, gospodarskih in kulturnih danosti, kot marksistu mu je bil zelo blizu ekonomski faktor in tudi iz teh premis se je zavzemal za ustvaritev zaključenih gospodarskih in prometnih prostorov, pri tem pa je bil tudi občutljiv za usodo malih narodov, čeprav ne do vseh in je nekaterim kar lahko zavrnil možnost njihove nacionalne emancipacije in ustanovitev lastne države.

V nadaljevanju si bomo nekoliko podrobneje ogledali vsebino spomenice, pri čemer bo več prostora odmerjeno zadnji, doslej še ne objavljeni tretjini spomenice. V uvodnem delu spomenice⁷ je Tuma najprej zapisal, da JSDS zastopa okrog 2,25 milijona prebivalcev slovenskih dežel, Istre in Dalmacije in da stoji odločno na strani razrednega boja in avstrijske sociademokratske skupne stranke. Izhodišče spomenice je stališče ruskih socialistov in februarske revolucije, torej mir brez aneksij in kontribucij ter na osnovi načela o samoodločbi narodov. Mir na takšni osnovi pa je mogoč le, če obstoja mednarodna zveza bojujočega se delavstva vseh držav sveta, katere skupni cilj je doseči samoodločbo narodov z razrednim bojem kot sredstvom. Krivda za vojno zadeva tudi Nemčijo in Avstro-Ogrsko, pri čemer je krivdo diferencial, kajti pri Nemcih gre za stremenje po nadvladi nad svetom, pri Ogrski za izraz bojazni zaradi naraščajočega

⁷ Vsi navedki so povzetki Tumovih stališč v 75 stranski spomenici v Tumovi zapuščini, ena verzija je v slovenščini in druga v nemščini, obe je pripravil Tuma sam. Ker sem povzegal spomenico v celoti, posameznih strani rokopisa nisem citiral.

slovenskega in romunskega prebivalstva v deželah krone sv. Štefana, pri Avstriji pa za Nemce kot vladajoči narod na eni in za Slovane na drugi strani. Vojna je za Avstro-Ogrsko samomor, ker bo v primeru poraza razpadla, v primeru zmage pa bo le vazal Nemčije in Slovenci in Čehi bodo le kolonija nemštva. Zato je Avstro-Ogrska tudi v središču problema miru in problema krivde. Samo z rešitvijo avstro-ogrškega problema bo mogoče govoriti o miru. Avstro-Ogrska naj bi se preoblikovala v zvezno nacionalno jadransko-donavsko-balkansko državo. S tem bo Nemčija potisnjena v njene naravne meje na vzhodu, z nastankom samostojne Poljske pa tudi na severovzhodu. Da bi nastala takšna država, pa je mogoče le s sodelovanjem Velike Britanije, Francije in ZDA. Takšen razplet bi omogočil trajen mir in sožitje demokratičnih držav v Evropi. Demokratična Avstrija, v kateri bi Srbi in Bosna in Hercegovina uživali popolno narodno avtonomijo, bi lahko z ustrežno prometno politiko in zlasti s povezavo z Jadranskim morjem, Srbijo gospodarsko in narodnostno navezala nase. Mirovna pogodba po končani svetovni vojni pa mora seveda vrniti popono neodvisnost Srbiji in Belgiji ter jo dati tudi Poljski.

Skoraj četrtna spomenice je posvečena Italiji, oziroma njenemu imperializmu, zaradi katerega je Italija tudi vstopila v vojno. Da je Tuma posvetil toliko prostora prav slovenski zahodni meji, je razumljivo, saj se je s tem vprašanjem ukvarjal leta dolgo in to zelo temeljito, podrobno in večplastno. V Italiji je iz slovenskega gledišča upravičeno videl veliko in stalno nevarnost. Zato je v spomenici z bogatim in odlično obdelanim gradivom tudi dokazoval nevzdržnost italijanskih ozemeljskih zahtev v slovenskem in hrvaškem Primorju in to dokumentiral z zgodovinskega, geografskega in etnografskega vidika. Tumi je tudi zaradi te latentne nevarnosti zelo simpatična ideja bodočnosti v jadransko-donavsko-balkanski državi za katero je menil, da je prav idealna gospodarska in prometna enota. Sestavljajo jo etnografske enote Čehov in Slovakov, alpskih Nemcev, Madžarov, Romunov in Jugoslovanov. Ta enota bi dala garancijo z 10 do 12 milijonsko državo, ki bi se vrnila med velesile Nemčijo, Rusijo in Italijo. Nastopal je tudi proti večinskemu, desnemu gledanju v avstrijski socialni demokraciji, ki ga je zlasti poosebljal dr. Karel Renner, da naj bi bila stvar posameznih narodov z lastnimi silami prioriteti si avtonomijo. Tuma je bil mnenja, da je to mnenje napačno, kajti mali narodi so povsod v rokah vladajočih narodov. Zato mora za pridobitev avtonomije malih narodov biti odgovorna celotna mednarodna socialdemokracija.

Spomenica pravi, da je treba Srbijo ponovno vzpostaviti v mejah po drugi balkanski vojni, jo združiti s Črno goro in jo povezati z morjem in to bodisi z Jadranskim bodisi z Egejskim. Močna Srbija bo preprečila širitev Avstro-Ogrske, po drugi strani pa je ureditev makedonskega vprašanja življensko vprašanje tako za Bolgarijo kot tudi za Srbijo. Srbija predstavlja tudi iredento za Jugoslovane v okviru Avstro-Ogrske in zato je to vprašanje vse Evrope, trajna rešitev miru pa je možna le z združitvijo vseh Jugoslovanov v demokratični državi v okviru že omenjene gospodarsko-prometne enote Jadran-Donava-Balkan. Jugoslovanska država naj bi segala od izliva Timave na severu do izliva Bojane na jugu, proti vzhodu naj bi zajela vse ozemlje, kjer prebivajo Slovenci in Srbi na Ogrskem, do vključno doline Timoka in vključevala naj bi tudi Staro Srbijo s Skopjem. Če bi se ta država vključila v jadransko-donavsko-balkansko zvezo, bi nastala sila, ki bi uravnovesila Evropo in bi bila prvi korak k državnim enotnosti vse Evrope.

Bolgarija po Tumovem mnenju ne historično, ne jezikovno in ne gospodarsko nima pravice do celotne Makedonije, pač pa le do vzhodne z dostopom na Egejsko morje, poleg tega pa še do Dobrudže in Trakije, medtem ko naj bi zahodno Makedonijo s Solunom vred dobila Srbija. Bolgarija bi morala segati do Enosa kot je bilo že določeno po prvi balkanski vojni. Grčija naj bi dobila egejske otoke in tisti del maloazijske obale, ki etnografsko spada h Grčiji, ne pa Drame in Kavale, ki spadata k Bolgariji. Carigrad naj bi postal prosto trgovsko mesto pod garancijo evropskih držav.

Romuniji mora na vsak način pripadati Besarabija, vprašanju Transilvanije pa se Tuma previdno izogne in jo nameni jadransko-donavsko-balkanski državi skupnosti in s tem bi bila bodočnost Romunije povsem zagotovljena.

Tudi Grčiji kaže gospodarski vidik vključitev med balkanske države, pri čemer bi bila njena severna meja od avlonskega zaliva do izliva Kareša v solunski zaliv. Tudi Ciper naj bi spadal v Grčijo. Albanija naj se vzpostavi v mejah avtonomne države ob nastanku, izključni naj se vmešavanje Italije, Srbija naj obdrži del Kosova, Metohije in Makedonije, kar je osvojila v prvi balkanski vojni, kajti ta del je bil vedno srbski in so ga Albanci zasedli šele v 18. in 19. stoletju. Sicer je sploh dvomljivo, če je Albanija sposobna samostojnega življenja, zato se Tuma nagiba k razdelitvi te države in naj bi južno Albanijo dobila Grčija, severno pa Srbija in na ta način bi bil odstranjen tudi spor med Italijo in Avstro-Ogrsko. Tudi Čehi naj bi se vključili v jadransko-donavsko-balkansko državno skupnost. Historična Češka ni primerna rešitev, ker temelji na ideologiji historičnega razvoja, Čehom ni potrebno državno pravo, pač pa naj se raje združijo s Slovaki, s katerimi so si zelo podobni.

Za Poljsko Tuma vidi rešitev v njenih etnografskih mejah, kamor bi bili vključeni tudi nemški jezikovni otoki. Zaradi svoje zgodovine, etnografskih posebnosti in nacionalne ideologije je Poljska kar poklicana, da tvori samostojno, vendar pa nevtralno državo. Opozori pa na problem Ukrajincev, ki so jih Poljaki bolj zatirali kot pa Rusi, Nemci ali Madžari sebi podrejene narode. Težava je tudi vzhodna Prusija in nemški jezikovni otoki, zato je videl rešitev v združenju Prusiji v okviru nemške države in je bil mnenja, da bi bila celotna Poljska v nemškem okviru bolj zavarovana kot pa, če bi nastala samostojna Poljska iz nekdanje kongresne Poljske, poznanjske vojvodine in avstrijske Galicije brez Ukrajincev, ki bi bila komaj sposobna življenja. Združena, avtonomna, geografska Poljska v nemški državi bi bila sigurna garancija za daljši naravni, etnografski in gospodarski razvoj Poljakov.

Finska je zvezni člen med Rusijo in Skandinavijo ter prehodna dežela velike Rusije na Severno morje in bi potemtakem morala tvoriti avtonomno enoto, združena v geografsko-prometno enoto Rusijo. Avtonomijo v Rusiji naj bi dobili tudi Armenci ter Litvanci, Estonci in Latvijci, za katere je Tuma menil, da nimajo prave sposobnosti samostojnega državnega življenja, obenem pa še odrežejo Rusijo od morja.

Vprašanje Malorusov ali Ukrajincev je lahko rešljivo, ko ne bo več carizma in bo možen kulturni razvoj Ukrajincev. V interesu socialne demokracije in trajnega miru pa ni, da bi socialdemokracija podpirala nacionalno separatistična stremeljenja, ki se ne nanašajo na različne kulture in na nezdružljiva gospodarska ozemlja. Za nastajanje svobodnih držav splošne blaginje v socialnem smislu predstavlja manjša narodna razlika le vprašanje notranje avtonomije in uprave. "Merodajna za socialno demokracijo je končno le demokratična državna misel ter za obseg države edinole gospodarska in prometna enota, katera daje največjo garancijo za razvoj enotnega državnega ljudstva, po drugi strani pa vsled ureditve gospodarstva in prometa ne daje trenja proti sosednji državi. Nacionalna država na sebi daje mnogo manj garancije za mirni daljši razvoj, nego demokratična narodnostna država, kajti prva se mora po prirodni poti razviti v imperialistični smeri. Nemčija s Poljsko in Rusijo z Ukrajino sta torej dve naravno dani prometni enoti. Z razširitvijo tega posebnega vprašanja, je rešeno tudi vprašanje Rusije. S priklopitvijo celega ukrajinskega ozemlja in Armenije bi bila Rusija tudi odškodovana za izločitev Poljske in Besarabije."

Carigrad bi se moral urediti kot svobodno trgovsko mesto s polno enakopravnostjo Grkov, Bolgarov in Turkov. Črno morje bi moralo biti zaprto morje za Rusijo, Romunijo in Malo Azijo (ne govori o Turčiji), Bospor in Dardanele pa naj bi bile pod skupnim varstvom teh držav.

Mala Azija naj bi bila turška brez Armenije, grških otokov in obale, gospodarski in politični razvoj Male Azije naj bi bil pod varuštvom mednarodne zveze.

Danski del Schleswiga naj se priključi Danskim.

Lorena je etnografsko in zemljepisno francoska, zato je naravno, da se priključi Franciji. Obratno je z Alzacijo in je zato zahteva Nemčije po izključni posesti Rena upravičena. Plebiscit bi bilo težko izvesti in rezultat bi bil dvomljiv. Alzacija naj se torej vrne Nemčiji kot popolnoma avtonomna dežela, čez najmanj pet let pa naj se izvede plebiscit. Za izgubo Alzacije bi bila Francija odškodovana z Loreno in valonsko Belgijo. Po drugi strani bi bila s svobodno Poljsko in z mogočno jadransko-donavsko-balkansko državo povsem zlomljena moč Nemčije v Evropi in bi bilo zato tem lažje prepuštili Nemčiji ves Ren.

Irska bi morala dobiti popolno avtonomijo, ki bi zajemala tudi Wales in severno Škotsko.

Burska dežela, Tripolis in Maroko bi se morali urediti kot kolonije po egiptovskem vzorcu. Egipt naj bi namreč ohranil vse možnosti razvoja in avtonomije. Angleška uprava Egipta po Tumovem mnenju lahko velja za vzor deželne avtonomije in takšna oblika lahko služi za vzgled vsem narodom, ki po številu ali geografski legi in v političnem smislu še niso usposobljeni, da bi tvorili samostojno enoto. Takšna avtonomija je sploh edino mogoča prva stopnja pri nastajanju držav zveze večjih gospodarskih in prometnih skupin. Malta je prehodna točka do Tripolisa in naj pripade Italiji, kamor geografsko in etnično spadata tudi Korzika in Nica, kjer pa bi bilo zaradi francoskega vpliva treba izvesti plebiscit.

Združitev Židov v državo je geografsko izključena, etnografsko pa težko mogoča, razen če cionizem z naselitvijo Palestine pride do kakšnega rezultata, kar pa je zasebna stvar. Njihov občevalni jezik, hebrejski, je le jezik učenjakov. Jidiš pa je nemški žargon in ga ni imeti za poseben jezik, če pa že, pa ni zmožen kulture in ga govore v glavnem le politični in ruski Židje. Židom naj se omogoči, da tam, kjer prebivajo sklenjeno ali pa v verskih občinah, če so raztresene, ustanovijo svoje kulturne institucije, pa tudi tako utegne jidiš komaj prestopiti prag ljudske šole. Ko bo dana politična svoboda Židom v Rusiji in na Poljskem, bodo odpadla njihova separatistična stremljenja in počasi bodo v teh deželah prišli do samostojne države. Drugod pa so tako našli svojo posebno pot in preko ozkih mej svojih verskih občin poiskali široki trgovski svet in se prilagodili onemu narodu, ki se je izkazal v deželi kot gospodujoč, ali pa je Židom prepustil gospodarstvo, kot se je zgodilo na Ogrskem.

Vprašanje kolonij je po Tumovem mnenju čisto gospodarsko, ker gre za nabavo surovin v korist razvoja in povzdige vsega svetovnega gospodarstva. S tega stališča so kolonije za ves kulturni svet vprašanje gospodarsko bolj koristnega uveljavljanja in posledično povečanja prometa. Kolonialno vprašanje pride v poštev v bistvu le v primeru Afrike. Francija naj dobi severno in vzhodno Afriko, Italija Tripolis in Tunis, Nemčija Kongo in Angolo, Velika Britanija pa ozemlje od Kapske dežele do Egipta. Francija mora varovati avtonomijo Maroka, Velika Britanija pa bursko. Kolonialno ozemlje majhnih držav (Belgije, Portugalske, Španije) mora prenehati. Z enotno porazdelitvijo Afrike ni le omogočeno velikim industrijsko razvitim državam Evrope dobivati surovine, pač pa tudi neznanški porast in pocenitev prometa. S to razdelitvijo bi bilo mogoče zgraditi železnico Kapska dežela-Kairo-Bagdad-Indija in še s sibirsko železnico bi se povezal ves svetovni promet. Upravo kolonij je imeti za mednarodno splošno zadevo vseh udeleženih držav. Za načela uprave morajo veljati najcenejša nabava surovin, obenem pa tudi kulturna in gospodarska organizacija kolonialnih dežel, pač glede na njihove posebnosti in kulturne danosti.

Približno zadnje petino spomenice zajema šest točk, v katerih Tuma razvija svoje

videnje bodoče urejenosti svetovne skupnosti, da bi se človeštvo izognilo bodočim vojniam. Že takrat je bilo med različnimi politikami slišati glasove, da je treba vzpostaviti neko skupno organizacijo držav, kar se je potem po versajski mirovni konferenci zgodilo z nastankom Društva narodov. Tuma se zavzema tudi za splošno razorožitev in vzpostavitev ljudske vojske. Tuma je menil, da stalna vojska omogoča napad ene države na drugo, stalna vojska pomeni neprestano in neomejeno oboroževalno tekmo. Splošna ljudska vojska ali opolčenje pa bi pomenilo organizacijsko sodelovanje vsega ljudstva in oboroževanje mladini ne bi pomenilo drila, pač pa bi bilo to vzgojno šolsko delo. Število oboroženih sil, oborožitev in rok trajanja vojaške službe naj bi bilo urejeno mednarodno. Odpraviti bi morali vojni plen. Mednarodne določbe naj bi urejale ravnanje z vojnimi ujetniki in vohuni. Svetovna skupnost bi morala postaviti na skupni imenovalc trgovski, menični, patentni, železniški, poštni in brzozavni promet, enako tudi mere, uteži in denar, pretok ljudi in delavsko zaščito. Mednarodne pogodbe naj bi preverjala stalna kontrolna komisija. Odpraviti bi morali zaščitne carine, uvesti popolno svobodo prometa na kopnem in v vodi. Ustanoviti bi morali mednarodno carinsko sodišče. Te svoje ideje je Tuma obširno ilustriral s citati Eduarda Bernsteina, Karla Marxa, Karla Rennerja, Jamesa Kaira Hardyja in drugih. Svobodna trgovina pa po Tumi ne bi smela biti absolutno trgovsko načelo, ker bi s tem dejansko priznavali pravico močnejšega in izrabljanje šibkejših. Mednarodni carinski urad naj bi bil najvišja instanca, ki bi urejala vprašanje carin in svobode trgovanja. Vse morske ožine bi se morale internacionalizirati. Glavne železnice, ki povezujejo prestolnice držav, pa tudi veletoki in rečni kanali med državami bi morali dobiti status mednarodnih podjetij in bi jih morale voditi mednarodne komisije. Vprašanja, ki se nanašajo na obseg in eksistenco posameznih držav, še posebej pa vprašanje vojne in miru, bi moralo reševati mednarodno sodišče, njegove razsodbe pa izvrševati s sodelovanjem vseh v sporu udeleženih držav, če ne drugače tudi z oboroženo siloin blokado vsega prometa. V tretji točki zahteva, da se ustanovi stalna komisija za reševanje nacionalnih, prometnih in gospodarskih vprašanj in bi morala začeti delovati takoj po mirovni konferenci.

V četrti točki se Tuma zavzema za to, da bi države udeleženke mirovne konference morale imeti število delegatov glede na število prebivalcev, glede na promet in pa na brutto domači proizvod. Konferenca bi določila mirovne pogoje in organizirala delo za dosego trajnega miru. Poleg tega mednarodnega telesa bi se vsa ta vprašanja morala obravnavati tudi v parlamentih sodelujočih držav. Ustanoviti je potrebno tudi stalno mednarodno konferenco socialdemokratskih strank. Delegate te konference pa ne bi določili po državah, ampak po narodnostih. Kot kriterij za pripadnost k socialdemokraciji naj velja načelo razrednega boja, zato je treba izključiti vsedržavne in nacionalne socialiste. Pravico glasovanja je treba določiti glede na razmerje med politično in sindikalno organiziranimi delavci z upoštevanjem pripadnikov določene narodnosti. Internacionalni urad, ki bi sklical konferenco, naj tudi določi če se zasedanj lahko udeležijo tudi nacionalne manjšine, definitivno odločbo o tem pa naj da konferenca sama.

V šesti točki se je Tuma zavzemal za načelo miru brez aneksij, brez kontribucij, za samoodločbo narodov in za popolno avtonomijo narodnih manjšin. Vse to naj bi se izvajalo brez stalnih mirovnih pogodb. Vsa sprotna vprašanja naj rešuje mednarodno sodišče. Splošna in proporcionalna volilna pravica je predpogoj za uveljavitev demokracije, socialdemokracija pa mora v svoje vrste pridobiti tudi kmete, ki so v zvezi z meščanskimi intelektualci glavna opora reakcionarnega in konservativnega sistema. Zato mora delavstvo pridobiti svoje politično zastopstvo v vseh družbenih korporacijah (občinah, zavarovalnicah, porotah, davčnih in upravnih komisijah). Historične dežele se morajo razbiti, ker se nanje opira plemstvo in so nosilke meščanskega nacionalizma. Vzpostaviti je treba svobodne in samostojne, gospodarsko neodvisne občine, katerih

končni cilj je centralizirana država, ki je osnovno jamstvo demokracije in samoodločbe narodov. Edini zakonodajalec naj bo parlament. Svobodne občine bodo privedle do ločitve države in cerkve in tako bo slednji ostala le skrb za vero ter ne bo več služkinja države. Osnovati je treba narodna okrožja isti jezik govorečih ljudi, kar bo pomenilo tudi rešitev nacionalnega vprašanja v socialdemokratskem smislu. Za socialdemokracijo je narodnost kulturno občestvo in kot tako osnova ljudske sreče. Le s popolnoma svobodnim izživetjem kulturnega občestva je mogoče dvigniti splošno človeško kulturo. Zaradi tega postaja ravno za socialdemokracijo vzdrževanje tudi najmanjšega dela kakega kulturnega občestva važno, kar je v nasprotju z meščanskim nacionalizmom, ki je agresiven, bojeviti in dela na ustvarjanju notnih nacionalnih držav. Le s popolno svobodo občin je mogoče vzdrževati tudi najmanjše kulturno občestvo, po drugi strani pa se z razvojem gospodarstva in kulture to lahko doseže na prostovoljen in neprisiljen način.

Meščanski nacionalizem pomeni krepitev in izoliranje narodnih kultur in njihovo premoč z izrinjanjem manjših narodnosti. Socialdemokratičen nacionalizem pa pomeni svoboden razvoj vsakega kulturnega občestva brez ozira na število in istočasno naravno stapljanje in križanje kultur, kar je prava podlaga višje kulture. Le z izobrazbo materinščine je mogoča razširitev demokratične prosvete in mišljenja. Le s skrbno nego materinščine se izžene nepismenost iz slednjega koticika in se iztrebi. Narodna prosveta je podlaga in predpogoj vlade delavstva. Z nastankom narodnih občin in okrožij ter zveze le-teh v kulturna občestva postane mogoča neovirana in svobodna zveza le-teh v gospodarske in prometne enote. Le svobodno kulturno občestvo je sposobno izbirati v lastnem interesu priklopitev h gospodarski državi. Le v tem je končno dana neoporečna internacionalnost. Vsa internacionalnost ima kot neobhoden predpogoj neomejeno svobodo narodnosti. Za primer je Tuma navedel Švico. S selfgouvernementom pridejo Jugoslovani v položaj, da se priklopijo oni prometni enoti, ki služi njih blaginji ali pa že gospodarski državni skupini Italija-Jadran-Ilirija ali Jadran-Donava-Balkan. Brez svobode narodnosti ni pravice samoodločanja, ni svobode narodnosti brez samouprave občin, okrožij in kulturnih občin. Izvedba pravice samoodločbe ljudstev v državah blaginje šele prelomi gospostvo kapitalizma. Le popolno izvedena internacionalnost bo sposobna imeti za rezultat gospodarsko in prometno enoto vseh držav. To pa je tudi pogoj za zbiranje delavstva in industrij v svetovne zveze. Kjer bo docela zadoščeno kulturnim potrebam, ta, se obrne delavec neovirano k svoji zadruzi in svoji stroki. Popolna izvedba sindikalnih in združniških zvez internacionalnim potom omogoči samoupravo delavstva in izloči meščanske sindikate. Po drugi strani pa omogoči skladnost produkcije in konzuma med mestom in deželo. Samo popolna internacionalizacija sindikalizma in združništva omogoči delavstvu, da prevzame vodstvo obrti in trgovine v svoje roke. Šele s tem pa bo kapitalizem končno zlomljen in šele s tem ustvarjen trajni mir. Tuma zaključuje svojo spomenico z besedami, da "se mora socialdemokracija vrniti iz Stockholma ne le združena, ne le z mirovnim političnim programom za dani trenutek, pač pa mora videti v bodočnost, s seboj mora prinesiti tudi trden internacionalni program po internacionalnih načelih in le tako bo lahko spremenila človeško kulturo in ustvarila občestvo blaginje".

Širša javnost je bila s spomenico za stockholmsko konferenco seznanjena ob božičnem kongresu JSDS 1917 v Ljubljani, ko je v poročilu o strankinem delovanju tajnik Josip Petejen med drugim povedal, da "se je stranka odločila sodelovati na konferenci, ker bi bilo to prvokrat, ko bi bila naša stranka uradno udeležena na mednarodni konferenci in smo določili našega zastopnika sodr. dr. Tumo in potem dogovorno in po sklepih na deželni konferenci v Ljubljani še sodr. A. Kristana in J. Kopača. Že takrat smo bili mnenja, da moramo spomenico oz. naše zahteve sestaviti na podlagi Tivolske resolucije. Konferenca se žal iz znanih razlogov ni vršila in naši zastopniki niso niti

spomenice predložili, ker smo sklenili, da gremo v Stockholm le, če se konference udeležijo tudi delegati vseh vojnih držav".⁸ Precej obširne izvlečke spomenice je Tuma uporabil v svojem poročilu o političnem položaju, ki ga imel na tem strankinem zboru.⁹ Leta 1918 je v teoretskem glasilu avstrijske socialdemokratske stranke "Der Kampf" objavil dva članka, in sicer o južnoslovanskem vprašanju in o problemu Trsta, ki tudi temeljita na spomenici. V drugi polovici leta 1917 pa se je začelo vse večje razhajanje v JSDS med "mladimi" in "starimi", Tuma pa je v stranki postajal vse bolj osamljen in spomenica ni bila niti v stranki več relevantna in je ostala leta neopažena.

Prilog

Druga polovica leta 1917 je bila za avstrijsko socialdemokratsko stranko leta, ki je bilo obilno večkratno razpisano za izbor delegatov na konferenco v Stockholm. Tuma je v svojem poročilu o političnem položaju, ki ga imel na tem strankinem zboru, objavil dve članka, in sicer o južnoslovanskem vprašanju in o problemu Trsta, ki tudi temeljita na spomenici. V drugi polovici leta 1917 pa se je začelo vse večje razhajanje v JSDS med "mladimi" in "starimi", Tuma pa je v stranki postajal vse bolj osamljen in spomenica ni bila niti v stranki več relevantna in je ostala leta neopažena.

Narodni svet je bil razpisan za izbor delegatov na konferenco v Stockholm. Tuma je v svojem poročilu o političnem položaju, ki ga imel na tem strankinem zboru, objavil dve članka, in sicer o južnoslovanskem vprašanju in o problemu Trsta, ki tudi temeljita na spomenici. V drugi polovici leta 1917 pa se je začelo vse večje razhajanje v JSDS med "mladimi" in "starimi", Tuma pa je v stranki postajal vse bolj osamljen in spomenica ni bila niti v stranki več relevantna in je ostala leta neopažena.

28. oktobra 1917 je bil razpisan za izbor delegatov na konferenco v Stockholm. Tuma je v svojem poročilu o političnem položaju, ki ga imel na tem strankinem zboru, objavil dve članka, in sicer o južnoslovanskem vprašanju in o problemu Trsta, ki tudi temeljita na spomenici. V drugi polovici leta 1917 pa se je začelo vse večje razhajanje v JSDS med "mladimi" in "starimi", Tuma pa je v stranki postajal vse bolj osamljen in spomenica ni bila niti v stranki več relevantna in je ostala leta neopažena.

Dogovor je bil sklenjen, da se delegati na konferenco v Stockholm pošljejo. Tuma je v svojem poročilu o političnem položaju, ki ga imel na tem strankinem zboru, objavil dve članka, in sicer o južnoslovanskem vprašanju in o problemu Trsta, ki tudi temeljita na spomenici. V drugi polovici leta 1917 pa se je začelo vse večje razhajanje v JSDS med "mladimi" in "starimi", Tuma pa je v stranki postajal vse bolj osamljen in spomenica ni bila niti v stranki več relevantna in je ostala leta neopažena.

Trsta je bila razpisana za izbor delegatov na konferenco v Stockholm. Tuma je v svojem poročilu o političnem položaju, ki ga imel na tem strankinem zboru, objavil dve članka, in sicer o južnoslovanskem vprašanju in o problemu Trsta, ki tudi temeljita na spomenici. V drugi polovici leta 1917 pa se je začelo vse večje razhajanje v JSDS med "mladimi" in "starimi", Tuma pa je v stranki postajal vse bolj osamljen in spomenica ni bila niti v stranki več relevantna in je ostala leta neopažena.

1. Slovenski narod, 21. avgust 1917, str. 1.
 2. Slovenski narod, 21. avgust 1917, str. 1.
 3. Slovenski narod, 21. avgust 1917, str. 1.
 4. Slovenski narod, 21. avgust 1917, str. 1.

8 Razprave X. rednega zbora jugoslovanske socialno demokratične stranke v Avstriji dne 25. in 26. decembra 1917 v Ljubljani, Ljubljana 1918, str. 25, 32.

9 Prav tam, str. 33–56.